

تقریر درس خارج اصول فقه آیت الله اراکی رحمته الله

مقرر	حجت الاسلام محمد علی زحمت کش	جلسه	۹۱	تاریخ	۱۴۰۴/۰۱/۲۵
عنوان ۱	خبر واحد				
عنوان ۲	بررسی اصل حجیت خبر واحد				
عنوان ۳	ادله قائلین حجیت خبر واحد				
عنوان ۴	دلیل چهارم: استدلال به حکم عقل بر حجیت خبر واحد				
عنوان ۵	تفاوت اثبات حجیت خبر با دلیل شرعی و اثبات آن با علم اجمالی				

«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ وَ لَعَنَهُ اللَّهُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ إِلَى قِيَامِ يَوْمِ الدِّينِ»

مرور و تکمیل بحث گذشته

بحث در تفصیل ارائه شده توسط استاد شهید آیت الله صدر رحمته الله در مورد تفاوت میان اثبات وجوب اخذ به خبر واحد از طریق دلیل حجیت و اثبات آن از طریق علم اجمالی بود. چنانکه گذشت، سه حوزه اصلی برای بررسی این تفاوت مطرح شد: تعامل با اصول عملیه، تعامل با اصول لفظیه (اطلاقات و عمومات)، و وضعیت تعارض اخبار.

بحث کنونی در حوزه اول، یعنی تعامل با اصول عملیه، متمرکز است. در این حوزه دو فرض اصلی وجود دارد: توافق خبر و اصل عملی، و تخالف آن دو. بحث فعلی به فرض اول، یعنی توافق خبر و اصل عملی، اختصاص دارد. این فرض نیز به دو صورت قابل تصور است: هر دو ترخیصی باشند یا هر دو الزامی.

اکنون در حال بررسی صورتی هستیم که اصل عملی و خبر، هر دو متوافقاً ترخیصی باشند. در این وضعیت نیز باید میان مدلول مطابقی و مدلول التزامی خبر تفکیک قائل شد:

الف. بررسی نسبت مدلول مطابقی خبر با اصل عملی:

فرض این است که مدلول مطابقی خبر، ترخیصی است و اصل عملی جاری در مورد آن نیز ترخیصی است. در این حالت، ثمره عملی میان اثبات وجوب عمل به خبر از طریق دلیل حجیت و اثبات آن از طریق علم اجمالی وجود ندارد؛ زیرا در هر دو حالت، نتیجه نهایی ترخیص است.

البته تفاوت نظری (علمی) وجود دارد مبنی بر اینکه اگر وجوب عمل به خبر و حجیت آن با دلیل حجیت ثابت شود، این خبر بر اصل عملی ترخیصی حکومت پیدا می کند - بنابر مبنای حکومت، یا ورود بنابر مبانی دیگر - هر چند نتیجه عملی همان ترخیص است؛ اما از منظر نظری، دلیل خبر مقدم است. اگر وجوب عمل به خبر صرفاً از طریق علم اجمالی ثابت

شود، دیگر لسان حکومتی که دلیل حجیت دارد، وجود نخواهد داشت. در این حالت، گرچه ممکن است به خبر عمل شود، اما تقدم نظری دلیل بر اصل مطرح نیست.

نکته مهمی که پیشتر اشاره شد و در اینجا نیز مؤثر است، این است که علم اجمالی به وجود ترخیصات، منجز نیست؛ یعنی اثری الزامی بر مکلف بار نمی‌کند و ذمه را مشغول نمی‌سازد. اگر مکلف علم اجمالی داشته باشد که در میان مجموعه‌ای از اخبار، تعدادی حکم ترخیصی -مانند اباحه یا عدم وجوب- وجود دارد، این علم به خودی خود تکلیفی ایجاد نمی‌کند. برخلاف علم اجمالی به وجود الزامات (وجوب یا حرمت) که منجز است و مطابق قاعده «الاشتغال بالیقینی يستدعی الفراغ بالیقینی»، احتیاط یا موافقت قطعی را لازم می‌آورد.

بنابراین، در فرض مورد بحث (توافق ترخیصی خبر و اصل از حیث مدلول مطابقی): اگر خبر با دلیل حجیت ثابت شود، حاکم بر اصل است. اگر با علم اجمالی ثابت شود، چون علم اجمالی به ترخیص منجز نیست، این علم اثری فراتر از اصل ترخیصی موجود ندارد و حکومتی نیز مطرح نیست. نتیجه عملی در هر دو حالت یکسان (ترخیص) است؛ اما مبنای نظری آن متفاوت است.

ب. بررسی نسبت مدلول التزامی خبر با اصل عملی:

حال باید همین فرض (توافق ترخیصی خبر و اصل) را از منظر مدلول التزامی خبر بررسی کرد. در اینجا نیز باید اصل عملی جاری در مورد موضوع مدلول التزامی را در نظر گرفت.

حالت اول: مدلول التزامی خبر نیز ترخیصی است:

اگر خبر، علاوه بر مدلول مطابقی ترخیصی، مدلول التزامی ترخیصی نیز دارد و اصل عملی جاری در مورد موضوع آن مدلول التزامی نیز ترخیصی است؛ در این حالت نیز، همانند بررسی مدلول مطابقی، ثمره عملی میان اثبات خبر با دلیل حجیت یا علم اجمالی وجود ندارد. نتیجه در هر دو صورت، ترخیص خواهد بود.

البته تفاوت نظری همچنان پابرجاست که اگر خبر با دلیل حجیت ثابت شود، مدلول التزامی ترخیصی آن نیز حجت بوده و بر اصل عملی ترخیصی مربوط به خود، حکومت خواهد داشت؛ اما اگر وجوب عمل به خبر با علم اجمالی ثابت شود، این علم اجمالی -که به ترخیص تعلق گرفته- منجز نیست و حکومتی بر اصل عملی ندارد.

حالت دوم: مدلول التزامی خبر، الزامی است: این حالت از فرض اصلی بحث که توافق ترخیصی بود خارج است و به فرض تخالف تعلق دارد، اما برای تکمیل شقوق ذکر می‌شود. اگر مدلول مطابقی خبر ترخیصی باشد -مانند «نماز جمعه واجب نیست»-، اما مدلول التزامی آن الزامی باشد -مانند نماز ظهر واجب است- با توجه به علم اجمالی به اینکه یا ظهر یا جمعه واجب است-، باید این مدلول التزامی را با اصل عملی جاری در مورد خودش سنجد؛ یعنی هر مدلول (مطابقی یا التزامی) باید با اصل عملی جاری در موضوع همان مدلول سنجد شود؛ زیرا ممکن است اصول عملی جاری به لحاظ مدلول مطابقی و مدلول التزامی، متفاوت باشد. بنابراین اگر اصل جاری در مورد نماز ظهر، اصل احتیاط باشد -به دلیل علم اجمالی به وجوب یکی از دو نماز-، در این صورت مدلول التزامی الزامی با اصل الزامی مواجه می‌شود. تحلیل این فرض و فروض دیگر که در آنها تخالف وجود دارد، به بخش‌های بعدی موکول می‌شود. ادامه بحث در جلسه آینده مورد بررسی قرار می‌گیرد.

و صلّی الله علی محمد و آله الطّاهرين